
АНТОНЕНКО Т.Л.

кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики,
Востоchnоукраинский
национальный университет
имени Владимира Даля,
г. Северодонецк, Украина

СТАНОВЛЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається діяльнісний контекст становлення ціннісно-смыслової сфери майбутніх фахівців, згідно якому ціннісно-смыслової сфери не можна навчити, студентська молодь сама повинна сформувати ці утворення. Детально розкривається ефективна форма становлення ціннісно-смыслової сфери - тренінг, різні варіанти соціально-психологічних тренінгів, метод аналізу конкретних ситуацій, спеціальні вправи.

Ключові слова: цінності, смисли, ціннісно-смыслова сфера, майбутні фахівці, тренінг, соціально-психологічні тренінги

В статье рассматривается деятельностьный контекст становления ценностно-смысловой сферы будущих специалистов, согласно которому ценностно-смысловой сфере нельзя научить, студенческая молодежь должна сама сформировать эти образования. Детально раскрывается эффективная форма становления ценностно-смысловой сферы - тренинг, различные варианты социально-психологических тренингов, метод анализа конкретных ситуаций, специальные упражнения.

Ключевые слова: ценности, смыслы, ценностно-смысловая сфера, будущие специалисты, тренинг, социально-психологические тренинги

The author of the article examines the activity context of the future specialists' value-sense sphere formation according to which it is impossible to teach somebody value-sense sphere, students should form it themselves. In the article the effective forms of values-sense sphere

formation are characterized: training, different variants of social and psychological trainings, case method, special exercises.

Key words: *values, meanings, value-sense sphere, future specialists, training, social and psychological training.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ціннісно-сміслова сфера особистості як єдність ціннісних орієнтацій та системи особистісних смислів формується протягом усього життя людини. Її зміст опосередковується дією багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників як в умовах стихійного впливу на особистість комплексу різноманітних обставин життєдіяльності, так й внаслідок цілеспрямованого виховного впливу тих чи інших соціальних інституцій.

Становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців пов'язано із студентським віком як особливо чутливим для утворення ціннісно-сміслових орієнтацій. Для періоду юності характерні наполегливі пошуки смислу життя, свого місця в світі, формування способів рефлексивної оцінки власних соціокультурних практик, самопізнання своєї особистості, побудови власної життєвої картини світу.

В умовах посилення кризових явищ у суспільстві, нестабільності як визначальної риси розвитку усіх форм життєдіяльності людини для молодшої людини виникає необхідність виявлення та оцінки власних ціннісно-сміслових орієнтацій, життєвих позицій. Особливо значення набуває процес особистісної та професійної самоідентифікації, взаємовплив та взаємозумовленість особистісних та професійно зорієнтованих цінностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретико-методологічні засади соціально-психологічного тренінгу представлено у дослідженнях таких науковців, як І. Вачков, О. Сидоренко, Л. Петровська, Т. Яценко та ін. У науковій літературі репрезентовано різні варіанти соціально-психологічних тренінгів, що можуть бути використані для вирішення проблем становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців. Х. Дмитерко-Карабин розроблено тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, завдання якого полягали у визначенні студентами життєвих цілей, ієрархії цінностей, пошуку смислів існування [6, 14]. Основою тренінгу визначено застосування елементів художньо-естетичної екзистенційної гри (В.Москалець). Тренінги особистісного зростання, спрямовані на самооцінку, самопізнання, самоприйняття, самовдосконалення, саморозвиток особистості пропонувано В. Федорчуком [19], Д. Рамендик [13], І. Шевцовою [23]; тренінг особистісно-професійної зрілості – Л. Долинською та О. Темрук [7], мотиваційний тренінг – О. Сидоренко [14]. На особливу увагу заслуговує тренінг смисложиттєвого пошуку, розроблений С. Соловйовою [16].

Діяльнісний контекст становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців спирається на класичні позиції психології про те, що смислу не-

можливо навчити, його можна лише розкрити чи віднайти у процесі розвитку особистості (О. Леонтьєв); здобути знання та уміння, особистісний смисл, його цінність не мають здатності передаватися іншій людині (К. Роджерс); неможливо навчити студентів цінностей та смислу – вони повинні самі проживати, засвоювати, трансформувати ці утворення (В. Франкл).

Мета статті полягає у розкритті значущості тренінгових практик для становлення ціннісно-смислової сфери майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням діяльнійшої парадигми сучасного соціогуманітарного знання необхідно враховувати, що найбільший вплив на поведінку та вчинки людини справляють такі аспекти будь-якої діяльності:

1) змістовий – ціннісний простір та конкретні феномени: архетипи, індивідуальні ціннісні структури (ціннісні орієнтири, ідеали, ціннісні враження, ціннісні уявлення, ціннісні орієнтації, смислові установки, цінності та смисл життя, соціальні ціннісні структури);

2) динамічний (до якого належить макродинаміка сфери в цілому та мікродинаміка окремих її феноменів) [1, 9].

Динамічний характер становлення ціннісно-смислової сфери студентської молоді зумовив вибір такої форми роботи із студентами як тренінг. Організація діяльності тренінгових груп має враховувати вимоги до керівника тренінгів, що були сформульовані Т. Яценко:

- ведучий повинен бути спроможним визнати свої помилки перед групою (якщо вони трапляються) та йти на такий самий ризик, якого він очікує від інших членів групи;
- при потребі йти на конфронта-

цію з учасниками;

- діяти на основі розвиненої інтуїції;
- бути щирим у спілкуванні та взаємодії;
- досліджувати у групових терапевтичних процесах власний внутрішній світ;
- висловлювати свої сподівання щодо терапевтичних дій; самому робити те, чого він очікує від учасників тренінгу. Вкрай необхідною також є його здатність «бути з членами групи», входити з ними у тісний емоційний контакт [24].

Структура тренінгового заняття визначається з урахуванням загальноприйнятих вимог до організації та підготовки тренінгів:

- ритуал привітання дозволяє об'єднувати учасників групи, створювати атмосферу групової довіри і прийняття;
- розминка налаштовує учасників на продуктивну групову діяльність, дозволяє встановити контакт, активізувати членів групи, підняти настрій, зняти емоційне напруження. Розминка проводиться не лише на початку заняття, але і між окремими вправами у випадку, коли виникає необхідність якось змінити емоційний стан учасників. Вправи розминок вибираються з урахуванням актуального стану групи і завдань майбутньої діяльності;
- основним змістом заняття є сукупність вправ і прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів, формування соціальних навичок, встановлення взаємин між учасниками групи;
- рефлексія припускає обмін думками і почуттями про проведе-

не заняття;

- ритуал прощання сприяє завершенню заняття і зміцненню почуття єдності в групі [19].

Таким чином, групові тренінги, спрямовані на становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців, мають за мету актуалізацію особистісних смислів та ціннісних орієнтацій у свідомості студентів, продукування гуманістично-орієнтованих цінностей та смислів згідно вікових та соціокультурно зумовлених новоутворень студентської молоді. Групова форма тренінгової роботи сприяє осмисленню інтерактивного характеру сучасної комунікації, взаємозв'язку та взаємозумовленості індивідуальних ціннісних систем.

Наукове-методичне забезпечення становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців має враховувати традиційні принципи тренінгової роботи: діалогічної взаємодії, активності, зворотного зв'язку, конфіденційності, добровільності, принцип „тут і зараз”, забезпечення атмосфери свободи, випереджальності.

Наявність у груповому тренінгу зворотного зв'язку – у сучасній термінології „фідбек” (feedback) – забезпечує можливість того, що „людина на основі досягнутого в ході взаємодії з іншими людьми результату може коригувати свою подальшу поведінку, замінюючи використані способи впливу новими, які видаються більш ефективними” (О. Леонтьєв) [2, 23]. Слід також відзначити, що організація тренінгових занять у контексті вирішення завдань становлення ціннісно-сміслової сфери майбутніх фахівців здійснювалась з урахуванням принципів, сформульованих О.Музикою [10]:

Принцип опори на ціннісний досвід людини. Підтримати можна лише ті ціннісні смисли та інтенції, які вже іс-

нують і складають основу особистості.

Принцип „вмонтовування” у досвід привнесених цінностей. Нові ціннісні конструкти мають доповнювати усталену систему цінностей, а не руйнувати її. Радикальні зміни навряд чи можливі як результат тренінгу.

Принцип групового зняття ціннісних дисонансів. Ті розбіжності у ціннісному досвіді, які видаються людині травмуючи ми досить часто знімаються завдяки трактування їх групою як допустимих, нормальних, таких, що часто зустрічаються.

Принцип доповнення ціннісно-регуляторних схем. Часто в структурі суб'єктних цінностей не вистачає певних діяльнісних чи моральнісних компонентів. Ціннісна підтримка спрямована насамперед на заповнення цих прогалів з метою активізації смислового чи інтенційного компонентів суб'єктної активності.

Принцип зняття ціннісної конфліктності. Часто у ціннісному досвіді людини співіснують ціннісні утворення, пов'язані з різними життєвими періодами та людьми, протилежними за своєю ціннісною спрямованістю. Такий досвід може бути або вмонтований у систему професійних цінностей, або дискредитований шляхом повторної реконструкції ціннісної свідомості.

Принцип включення нових ціннісних регуляторних схем у нові схеми особистісного росту. Цей принцип реалізується шляхом включення в програму професійного розвитку не лише ціннісних конструктів, а й реальних референтних осіб, які входять до контактного оточення.

Принцип соціальної валідазації цінностей. Іноді цінності професійного росту не узгоджуються із системою цінностей тієї соціальної групи, до якої входять студенти. Тренінгова група може надати ціннісну підтримку,

визнаючи такі цінності важливими та необхідними.

Принцип рефлексивно-особистісної асиміляції цінностей. Реконструкція ціннісної свідомості, спрямована на професійний ріст, можлива лише за умови активності самих студентів, їх спрямованості на самопізнання і самовдосконалення.

Принцип визнання за особистістю права на відторгнення чи неприйняття певних цінностей, які є несумісними з її рівнем особистісного чи професійного розвитку. Тренінг ціннісної підтримки, як і будь-яке навчання (за Л.С.Виготським), має здійснюватися в зоні ближчого розвитку.

Принцип латентного існування ціннісних конструктів як потенціалу професійного розвитку. Досить часто окремі ціннісні уявлення існують у свідомості людей і оцінюються ними як позитивні, але регулювати поведінку починають лише тоді, коли вплітаються у реальні життєві контексти, у мотивацію реальних вчинків людини.

Принцип врахування необхідності латентного періоду, який потрібний для фіксації результатів ціннісної підтримки. Після тренінгу студентам необхідний деякий час для того, щоб одні цінності включити в контекст регуляції професійного росту, а інші – відкинути. Цей час іде на перебудовування як способів власної діяльності, так і соціальних стосунків.

Принцип поєднання двох рівнів аналізу: особистісного і професійного. Ціннісна підтримка професійного становлення має використовувати, а не переробляти ті особливості особистості, які вже склалися у людини, прилаштовуючи до них „споріднені” напрями і методики психологічної роботи.

Принцип фіксування і ціннісного закріплення успіхів у нових видах професійної діяльності.

Принцип взаємного поціновування досягнень. Це ціннісний обмін, в результаті якого відбуваються як процеси групової інтеграції на основі спільних професійних інтересів та цінностей, так і процеси індивідуалізації, які йдуть через визнання підвищеної компетентності особистості в окремих сферах професійної діяльності.

Принцип нерівномірності розвитку і динаміки ціннісних пріоритетів. Професійне становлення відбувається в потоці життя. Життєві переживання, пов'язані з коханням, втратою близьких людей, втратою тощо можуть відсунути на задній план проблеми професійного зростання. В таких випадках не залишається нічого іншого, як дати людині пережити ці події, включити їх у систему особистісних цінностей, а вже тоді повернутися до проблеми професійного росту.

Для забезпечення становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх фахівців було розроблено відповідний тренінг, методологічними засадами якого визначено такі позиції:

- наукові положення Т.Титаренко про життєвий шлях;
- концептуальні положення аутопоезису (Ф. Варела, У. Матурана), що акцентує увагу на здатності складних систем до постійного самовідтворення та збереження автономії;
- основні ідеї логотерапії (В.Франкл);
- теорія та практика гештальт-терапії (Ф.Перлз) та психодрами (Я.Морено).

Ідея Т.Титаренко про життєвий шлях як складну структуру, що має свою ієрархію, вектори розвитку, синергію напрямів розгортання тощо постає однією із концептуальних засад проектування тренінгової роботи. Показовою є думка Т. Титаренко: „Життє-

вий шлях у сучасному його розумінні втрачає колишню векторність, лінійність, ієрархічну підпорядкованість та набуває виразної динаміки, несподіваності, різнобарвності. Людина вільно мандрує власним життєвим шляхом... Детермінація життєвого шляху віком людини, її статтю, походженням, освітою, професією стає еластичнішою, гнучкішою, забезпечуючи пластичне засвоєння нових соціокультурних ролей" [18, 378]. Т. Титаренко вважає саме наративний підхід до життєвого шляху найперспективнішим, оскільки він передбачає авторство особистості, а відтак – і її здатність змінювати текст свого життя.

Необхідність звернення до концепцій аутопоезису пов'язана із такими принциповими характеристиками ціннісно-сислової сфери як цілісність, автономність, складноструктурованість. З урахуванням ідей Ф. Варели та У. Матурани [3] ціннісно-сислова сфера особистості як аутопоезна система здатна до постійного взаємообміну із зовнішнім середовищем, але разом з тим зберігає свою автономність, підтримує свою ідентичність, зберігає стійкість до впливу зовнішніх чинників. У процесі тренінгу завдаються ситуації, що активізують процеси самопізнання та пізнання навколишнього світу. Згідно ідей аутопоезису особистість та середовище знаходяться у відносинах ко-детермінації, вони, як наголошує О.Князева, використовують взаємно надані можливості, пробуджують один одного, *спів-народжуються, спів-перетворюються*, змінюються в когнітивній дії та завдяки їй" [8]. Одним із провідних положень безпосередньої реалізації теорії аутопоезису в тренінговій роботі слід вважати процедуру проблематизації особистості, тобто відвертого, критичного самопред'явлення у вигляді

самоопису, самореферентації. Крім того, тренінгові заняття орієнтовані і на таку позицію аутопоезису, як самодобудова, „поповнення того, чого не вистачає” В.Франкл, представник екзистенціальної психології, засновник логотерапії вважав, що головна мета людини – дізнатися, у чому полягає смисл її існування [21]. Смисл, на думку В.Франкл, не можна штучно вигадати, він існує завжди, важливо його віднайти у потоці життєвих ситуацій. З урахуванням того, що смисл життя кожної людини є унікальним і неповторним, то важливою ознакою тренінгових занять визначено відсутність рецептурного підходу, акцент на творчій діяльності кожної людини в процесі логотерапії власної особистості. Особливо значущими визнано ідеї В.Франкла, по-перше, щодо необхідності здорової напруги, адекватних утруднень, що супроводжують прагнення до високого смислу життя, по-друге, про „екзистенційний поворот” як умову для зміни життєвої позиції на більш відповідальну та перетворювальну. „Екзистенційний поворот”, за В. Франклом, передбачає зміну координат питання про смисл життя: справа не в тому, що ми очікуємо від життя, а в тому, що воно чекає від нас. Саме ситуація запитального контексту, в якому знаходиться людина, спонукає її до пошуку відповідей щодо власного смислу життя. Таким чином, у межах тренінгових занять доцільним є створення ситуацій, спрямованих на введення людини через „сисловий вакуум” до пошуку нею власного сенсу життя [25].

Гештальт-терапія передбачає розблокування свідомості людини для досягнення цілісності, наповненості та осмисленості її життя, набуття здатності свідомого регулювання меж контакту з навколишніми людьми й

середовищем, здатності екологічно висловлюватися та вести взаємодію, адекватно відчувати смисл, неповторність і цінність ситуації «тут і тепер» [24].

Ключовими моментами програми тренінгу визначено процеси внутрішньої особистісної динаміки смислових утворень, відзначені Д.Леонтьєвим: смислоутворення, смислоусвідомлення, смислопобудова. Згідно завдань тренінгу дібрано відповідні психотехніки, спрямовані на формування навичок цілепокладання, інтерналізацію, ідентифікацію, рефлексію тощо.

Завдання тренінгу: забезпечення інформаційного підґрунтя цілеспрямованої індивідуальної та групової роботи щодо становлення ціннісно-смислової сфери майбутніх фахівців; розвиток самопізнання учасників тренінгу; аналіз змісту ціннісно-смислової сфери, особливостей структури ідеалів особистості; стимулювання до саморозвитку індивідуальної структури ціннісно-смислової сфери; визначення бар'єрів становлення ціннісно-смислової сфери в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців.

Програма тренінгу містить такі розділи: Вступ (знайомство). Моє неповторне Я (осмислення та усвідомлення своєї ціннісно-смислової сфери). Цілей багато, життя одне (проблема логотерапії, роботи з несвідомими цілями та смислами, осмислення цілей свого життя, особистісні та професійні цілі). Ідеал та ідеальне (сфера ідеального, типи ідеалу, ідеалоформуюче середовище). Смисл життя. Ціннісне підґрунтя особистості.

Важливою умовою організації соціально-психологічного тренінгу визначено створення сприятливої психологічної атмосфери, спрямованості кожного заняття на розкриття внутрішнього потенціалу кожного

учасника, стимулювання процесів самопізнання, встановлення адекватних міжособистісних стосунків, набуття навичок толерантної поведінки. Необхідною умовою успішності реалізації завдань тренінгу визначено здійснення на початковому етапі психологічної діагностики згідно із встановленою структурою ціннісно-смислової сфери особистості.

У межах тренінгових занять акцентовано увагу на питаннях цілепокладання як підґрунтя для особистісного та професійного розвитку, формування та розвитку образу Я, як результату самопізнання та самоусвідомлення людиною самої себе як особистості, визначення особливостей життєвого простору та життєвих стратегій особистості у зв'язку із структурою ціннісно-смислової сфери кожної людини. Важливою частиною тренінгових занять визначено акцентування уваги на складному процесі становлення ідеалів особистості, їх значенні і як передумови, і як результату становлення ціннісно-смислової сфери майбутнього фахівця.

Реалізація поставлених цілей та завдань зумовила звернення до таких форм та методів соціально-психологічного тренінгу, як групова дискусія, моделювання, аналіз життєвих ситуацій, рольові ігри, імітаційні вправи тощо. Доцільними виявилися такі форми роботи, як робота парами, у малих групах, по колу. Особливо слід відзначити продуктивність використання такого методу як аналіз конкретних ситуацій або case-study. Активний проблемно-ситуаційний аналіз сприяє розвитку мисленнєвої діяльності, творчої уяви, формуванню навичок рефлексії, проблемного бачення життєвих та професійних ситуацій. Групове обговорення варіантів вирішення тієї чи іншої проблеми сприяє формуванню навичок

прогнозування, соціального проектування, варіативного бачення перебігу складних ситуацій.

Вправи для проведення занять тренінгової програми добиралися з урахуванням матеріалів тренінгів особистісного росту (Д. Рамендик, В. Федорчук, К. Фопель, І. Шевцова), тренінгів ціннісних орієнтацій, смисложиттєвих позицій (С. Соловйова). Наведемо приклади окремих вправ.

Вправа „Досягнення мети”.

Для того, щоб досягти мети, необхідно чітко її уявляти, розуміти до чого йдеш. Правильно ставити цілі – це те, що необхідно для успішної особистості. А щоб цілі були дійсно успішними, потрібний ряд умов: мета має бути конкретна, реальна; розбивайте цілі (дуже великі і перспективні) на дрібніші і ближчі в часі; при формулюванні мети спирайтеся на наявний потенціал, як свій, так й тих, хто готовий допомогти нам в досягненні цілей.

Учасникам пропонується представити якусь свою мету і кроки, які необхідно зробити, щоб її досягти. Кожен з учасників має бланк, в якому необхідно заповнити графі: Що робити (мета). Коли (терміни). Що потрібне (засоби, дії). Хто може вам допомогти в досягненні мети. Які можливі перешкоди, і як їх потрібно долати.

Наприклад, отримати хорошу роботу в майбутньому. Допоможуть освіта, контакти з біржею праці, знайомими, реальний досвід роботи.

Вправа „Зняття внутрішніх обмежень”.

Головне в проведенні цієї вправи – послідовність, неспішність і делікатність. Виконаємо наступні дії:

1. На шляху досягнення цілей нам зустрічаються різні перешкоди. Їх можна умовно поділити на зовнішні і внутрішні. Багато хто вважає, що з внутрішніми перешкодами впоратися

буває іноді складніше, ніж із зовнішніми. Як ми говоримо про внутрішні обмежувачі? Зазвичай ми починаємо із слів: „Я не можу”. Зараз ми спробуємо по кроках здолати деякі наші внутрішні обмеження. Візьміть чистий аркуш і п'ять разів напишіть фразу „Я не можу”, залишаючи вільне місце, щоб її закінчити.

2. Закінчить незавершені пропозиції, тобто продовжите фразу і напишіть, що ви НЕ можете робити (зробити).

3. Тепер в усіх своїй фразі закресліть слово „можу”, а замість цього напишіть згори слово „ХОЧУ”. Що у вас вийшло? Прочитайте усі фрази з новими словами.

4. Наступний крок. Скрізь закресліть частку „НЕ”. Прочитайте, що у вас вийшло. Зараз ви повинні поставити собі дуже важливе питання: „Ви дійсно цього хочете?” Прочитайте ще раз свої фрази і зробіть наголос на слові „хочу”.

5. І нарешті завершальний крок. Допишіть після слова „хочу” словосполучення „І ЛЕГКО МОЖУ”. У вас вийде „Я хочу і легко можу”, далі по вашому тексту. Тепер давайте вимовимо наші нові фрази вголос.

У процесі цілеспрямованої роботи щодо становлення ціннісно-смислової сфери майбутніх фахівців особливу увагу було приділено психологічній підтримці студентів щодо подолання ціннісно-смислових бар'єрів на етапі професійної навчання. При цьому наявність бар'єрів у процесі становлення ціннісно-смислової сфери розглядається як нормативна умова успішності досліджуваного процесу: ідеї В. Франкла щодо ситуацій напруження у пошуках смислу життя; наукові позиції Р. Шакурова про бар'єри як універсальний і постійний атрибут життя, необхідний чинник розвитку (і діяль-

ності, і особистості) [22].

На думку Р. Шакурова бар'єр виконує такі функції:

- стабілізація: бар'єр зупиняє рух, надає йому статичності;
- корекція: зіткнувшись з перешкодою, система змінює траєкторію свого руху;
- енергетизація: енергія руху накопичується під впливом бар'єру, що її утримує;
- дозування: перешкоди дозують рух, визначають його міру;
- мобілізація: при зіткненні з перешкодою живі системи мобілізують свої енергетичні та інші ресурси для подолання перешкод;
- розвиток: зміни, що відбуваються в організмах при повторних мобілізаціях, закріплюються, що підвищує функціональні можливості системи, надає їй нову якість;
- пригнічення (позбавлення): в ситуації постійної блокади життєдіяльності системи бар'єр послабляє, підриває її функціональні можливості [22, 7].

Ціннісно-сміслові бар'єри перешкоджають розкриттю особистісних смислів, рефлексії смислових установок, формуванню смислоутворюючої мотивації навчальної та професійної діяльності. На етапі професійного становлення, у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі ціннісно-сміслові бар'єри студентської молоді насамперед пов'язані із відчуженням ціннісних інтенцій особистості від змісту провідного виду діяльності – навчання.

Одним із засобів подолання ціннісно-сміслових бар'єрів студентської молоді можна розглядати використання мотивації успіху у процесі науково-дослідницької діяльності, а також

мотивації змагальності як чинників формування смислів через конвенцію.

Ієрархічна організація ціннісно-сміслові сфери та часова локалізація смислів особистості зумовлюють особливу увагу до дискурсів майбутнього у процесі професійного становлення студентської молоді. Важливим напрямом психологічного забезпечення становлення ціннісно-сміслові сфери майбутніх фахівців необхідно визнати форми та методи конструювання майбутнього, що ґрунтуються на таких теоретичних засадах:

концептуальні позиції щодо стратегії життя (К.Абульханова-Славська) та фази екзистенціального циклу взаємодії людини із світом (Д.Леонтьєв);

телеологічна організація ціннісних утворень, тобто орієнтованість у майбутнє (Є. Головаха);

дослідження індивідуальних часових перспектив (К. Абульханова-Славська, Є. Головаха, О. Кронік, Дж. Нюттен, Дж. Фрезер та ін.), життєвих перспектив особистості (Е. Гідденс, Т. Парсонс, П. Штомпка; Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін.),

положення щодо ціннісно-смісового рельєфу життєвого простору (Н. Саліхова);

футурологічний наратив як наратив майбутнього (Н. Чепелєва).

Операціональний аспект технік конструювання майбутнього як засобу становлення ціннісно-сміслові сфери студентської молоді ґрунтується на засадах конструктивізму як методологічної основи сучасного соціогуманітарного знання, згідно якого особистість здатна до самоконструювання своїх життєвих смислів, цінностей, моделей поведінки. В.Петренко, досліджуючи конструктивістську парадигму у психології, зазначає, що людина „здатна не тільки описувати своє життя, але і, створюючи системи понять,

моделей, категорій, які опосередковують сприйняття та усвідомлення світу, інших людей, самого себе, за принципом кільцевої каузальності, конструює і саму цю соціальну дійсність та власний духовний світ" [11, 117].

З урахуванням положень якісної методології у психологічних дослідженнях особливого значення набувають різні форми наративу, зокрема складання „історій про майбутнє” (наратив щодо майбутнього). Життєві перспективи, визначення життєвих завдань, які репрезентуються саме у „футурологічних наративах” (Н. Чепелева), є індивідуальними практиками моделювання ціннісно-сислової сфери особистості, спрямованої у майбутнє. При цьому життєві завдання як практики самоконституювання особистості, на думку Т.Титаренко, характеризуються такими ознаками, як нелінійність, нонфінальність, контекстуальність, відносність незворотності, ситуативність цілісності, умовність вікової детермінації, рухливість часових зв'язків, сюжетна обумовленість, міжвікові кордони як зони смислопородження та реалізація креативного потенціалу комунікативної системи [17].

В освітньому просторі вищого навчального закладу використовуються такі форми та методи експериментальної роботи, пов'язані із конструюванням майбутнього в контексті становлення ціннісно-сислової сфери

студентської молоді:

- техніки-візуалізація „Конструювання власного майбутнього”,
- футурологічні автонаративи „Моє професійне майбутнє”,
- структуровані дискусії за методами форсайту „Майбутнє як практика”, форсайт-сесії,
- складання „Навчальної карти професійного майбутнього” (тріада „Тренди – Технології – Ризики”).

Використання комплексу різних варіантів соціально-психологічних тренінгів у роботі зі студентами різних спеціальностей ефективно сприяє становленню у них ціннісно-сислової сфери.

Висновки. Отже, становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх фахівців надзвичайно складний і довготривалий процес, який значною мірою залежить від цілої низки чинників зовнішнього і внутрішнього характеру: культурний та інформаційний простір, в якому проживає особистість, оточуюче естетичне та духовно-моральне середовище, сім'я, культура взаємодії викладача і студента, емоційність навчально-виховного процесу, наявність у особистості духовно-моральних та професійних ідеалів, багатство внутрішнього світу, розвинена культура почуттів, ціннісний світогляд, критичне та образне мислення, почуття відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бреусенко О. А. Динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 „Загальна психологія, історія психології” / О. А. Бреусенко. – К., 2000. – 20 с.
2. Бодалев А. А. Феномен понимания другого и обозначающие его факторы / А. А. Бодалев // Мир психологии. – 2001. – № 3. – С. 12-23.

3. Варела Ф. Древо познання. Биологические корни человеческого познания / Ф. Варела, У. Матурана. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с
4. Вачков И. В. Психология тренинговой работы: Содержательные, организационные и методические аспекты ведения тренинговой группы / И. В. Вачков. – М.: Эксмо, 2007. – 416 с.
5. Вишнякова Н.Ф. Креативная акмеология. Психология высшего образования / Н. Ф. Вишнякова. – Мн. : ООО „Дэбор“, 1999. – 300 с.
6. Дмитерко-Карабин Х.М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис.. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Х. М. Дмитерко-Карабин. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
7. Долинська Л. В. Тренінг особистісно-професійної зрілості / Л. В. Долинська, О. В. Темрук. – К.: Марич, 2010. – 128 с
8. Князева Е. Н. Кибернетические истоки конструктивистской эпистемологии / Е. Н. Князева // Когнитивный подход / под. ред. акад. В. А. Лекторского. – М., 2008. – С. 261.
9. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом : Прикладная логотерапия / А. Лэнгле ; пер. с нем. Боковиков А. и др. – М. : Генезис, 2003. – 127 с.
10. Музика О. Л. Тренінг ціннісної підтримки професійного становлення психологів / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія; за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. – Київ-Ніжин : Вид-во НДУ; ДС «Міланік», 2007. – Т.10, Вип. 1. – С. 42-44.
11. Петренко В. Ф. Конструктивистская парадигма в психологической науке / В. Ф. Петренко // Психологический Журнал. – 2002. – Т. 23. № 3. – С. 113-121
12. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.
13. Рамендик Д. М. Тренинг личностного роста: учебное пособие/ Д. М. Рамендик. – М.: ФОРУМ, 2007. – 176 с.
14. Сидоренко Е. В. Мотивационный тренинг / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2000. – 234 с.
15. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, ООО «Сидоренко и Ко», 2007. – 336 с.
16. Соловьева С. А. Тренинг смысложизненного поиска : учебно-методическое пособие / С. А. Соловьева. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2009. – 68 с.
17. Титаренко Т. М. Життєві завдання як практики самоконститування особистості / Т. М. Титаренко // Соціальна психологія. – 2008. – № 6. – С. 3-11.
18. Титаренко Т.М. Оптимізація способу моделювання життєвого шляху / Т. М. Титаренко // Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: наук. моногр. / Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.; за наук. ред. Т. М. Титаренко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – С. 378.
19. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. / В. М. Федорчук. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 250 с.
20. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика / К.Фопель; пер.

- с нем. – М.: Генезис, 2003. – 272 с.
21. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйсмана. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с
 22. Шакуров Р. Х. Барьер как категория и его роль в деятельности / Р. Х. Шакуров // *Вопр. психологии*. – 2001. – № 1. – С. 3-18.
 23. Шевцова И. В. Тренинг личностного роста / И. В. Шевцова. – СПб.: Речь, 2003. – 144 с.
 24. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навч. посібник / Т. С. Яценко. – К.: Вища школа, 2004. – 679 с.
 25. Frankl V. *The doctor and the soul: from psychotherapy to logotherapy*. New York: Vintage books, 1973. – XXII, 226; 239; 295.

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Breusenko O. A. *Dinamika tsinno-smislovoyi sferi osobistosti v umovah ekzistentsialnoyi krizi: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.01 „Zagalna psihologiya, Istoriya psihologiyi” / O. A. Breusenko. – K., 2000. – 20 s.*
2. Bodalev A. A. *Fenomen ponimaniya drugogo i oboznachayushchie ego faktoryi / A. A. Bodalev // Mir psihologii. – 2001. – # 3. – S. 12-23.*
3. Varela F. *Drevo poznaniya. Biologicheskie korni chelovecheskogo poznaniya / F. Varela, U. Maturana. – M. : Progress-Traditsiya, 2001. – 224 s*
4. Vachkov I. V. *Psihologiya treningovoy robotyi: Soderzhatelnyie, organizatsionnyie i metodicheskie aspektyi vedeniya treningovoy gruppyi / I. V. Vachkov. – M.: Eksmo, 2007. – 416 s.*
5. Vishnyakova N.F. *Kreativnaya akmeologiya. Psihologiya vyisshego obrazovaniya / N. F. Vishnyakova. – Mn. : OOO „Debor”, 1999. – 300 s.*
6. Dmiterko-Karabin H.M. *Vpliv smislozhittivih orientatsiy na motivatsiyu gotovnosti do profesynoyi dlyalnosti maybutnih psihologiv: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stup. kand. psihol. nauk za spetsialnistyu 19.00.07 – pedagogichna ta vlikova psihologiya / H. M. Dmiterko-Karabin. – Ivano-Frankivsk, 2004. – 20 s.*
7. Dolinska L. V. *Trening osobistno-profesynoyi zrilosti / L. V. Dolinska, O. V. Temruk. – K.: Marich, 2010. – 128 s*
8. Knyazeva E. N. *Kiberneticheskie istoki konstruktivistskoy epistemologii / E. N. Knyazeva // Kognitivniy podhod / pod. red. akad. V. A. Lektorskogo. – M., 2008. – S. 261.*
9. Lenge A. *Zhizn, napolnennaya smyslom : Prikladnaya logoterapiya / A. Lenge ; per. s nem. Bokovikov A. i dr. – M. : Genesiz, 2003. – 127 s.*
10. Muzika O. L. *Trening tsinnoyi plitrimki profesynogo stanovlenniya psihologiv / O. L. Muzika // Aktualni problemi psihologiyi: Psihologiya navchannya. Genetichna psihologiya. Medichna psihologiya; za red. S. D. Maksimenka, M. V. Papuchl. – Kyiv-Nizhn : Vid-vo NDU; DS «Milanik», 2007. – T.10, Vip. 1. – S. 42-44.*
11. Petrenko V. F. *Konstruktivistskaya paradigma v psihologicheskoy nauke / V. F. Petrenko // Psihologicheskii Zhurnal. – 2002. – T. 23. # 3. – S. 113-121*

12. Petrovskaya L. A. *Teoreticheskie i metodicheskie problemy sotsialno-psihologicheskogo treninga* / L. A. Petrovskaya. – M.: Izd-vo MGU, 1982. – 168 s.
13. Ramendik D. M. *Trening lichnostnogo rosta: uchebnoe posobie* / D. M. Ramendik. – M.: FORUM, 2007. – 176 s.
14. Sidorenko E. V. *Motivatsionniy trening* / E. V. Sidorenko. – SPb. : Rech, 2000. – 234 s.
15. Sidorenko E. V. *Tehnologii sozdaniya treninga. Ot zamyisla k rezultatu* / E. V. Sidorenko. – SPb. : Rech, ООО «Sidorenko i Ko», 2007. – 336 s.
16. Soloveva S. A. *Trening smyislozhiznennogo poiska : uchebno-metodicheskoe posobie* / S. A. Soloveva. – Cheboksaryi : Chuvash. gos. ped. un-t, 2009. – 68 s.
17. Titarenko T. M. *ZhittEvI zavdannya yak praktiki samokonstituyuvannya osobistosti* / T. M. Titarenko // *Sotsialna psihologiya*. – 2008. – # 6. – S. 3-11.
18. Titarenko T.M. *Optimizatsiya sposobu modelyuvannya zhittEvogo shlyahu* / T. M. Titarenko // *Yak buduvati vlasne maybutnE: zhittEvI zavdannya osobistosti: nauk. monogr.* / T. M. Titarenko, O. G. Zlobina, L. A. LEplhova ta In.; za nauk. red. T. M. Titarenko. – Kirovograd : Imeks -LTD, 2012. – S. 378.
19. Fedorchuk V. M. *TrenIng osobistlnogo zrostannya: navch. poslb.* / V. M. Fedorchuk. – K.: Tsentri uchbovoyi lteraturi, 2014. – 250 s.
20. Fopel K. *Tehnologiya vedeniya treninga. Teoriya i praktika* / K.Fopel; per. s nem. – M.: Genezis, 2003. – 272 s.
21. Frankl V. *Chelovek v poiskah smyisla : sbornik* / V.Frankl ; per. s angl. i nem. D. A. Leonteva, M. P. Papusha, E. V. Eydmana. – M.: Progress, 1990. – 368 s
22. Shakurov R. H. *Barer kak kategoriya i ego rol v deyatelnosti* / R. H.Shakurov // *Vopr. psihologii*. – 2001. – # 1. – S. 3-18.
23. Shevtsova I. V. *Trening lichnostnogo rosta* / I. V. Shevtsova. – SPb.: Rech, 2003. – 144 s.
24. Yatsenko T. S. *Teoriya I praktika grupovoYi psihokorektsIYi: Aktivne sotsialno-psihologIchne navchannya: navch. poslbnik* / T. S. Yatsenko. – K.: Vischa shkola, 2004. – 679 s.
25. Frankl V. *The doctor and the soul: from psychotherapy to logotherapy*. New York: Vintage books, 1973. – XXII, 226; 239; 295.